folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:66, 2011/2

ALMAN YAZAR HEINRICH BÖLL'ÜN KISA HİKAYELERİNDE II. DÜNYA SAVAŞI'NIN İZLERİ

Fesun Koşmak*

Tarih boyunca insanlar arasında yaşanan savaşlar ve özellikle de Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı, edebi eserlerde konu edilmektedir. Bunun nedeninin savaşların insanlar üzerinde bıraktığı yıkıcı etkiler olduğu söylenebilir. Savaş yaşanır ve biter, ancak hayatta kalanlar için asıl olumsuzluklar, asıl felaket savaştan sonra başlamaktadır. Bu nedenle yazarlar, eserlerinde savaşlardan çok savaş sonrası dönemi işlemektedirler. Savaşı konu alan eserlerin insanların o dönemde yaşadıkları sıkıntıları yenmelerine destek olup olmadıkları bilinmese de, günümüzde geçmişte yaşananlara bir ışık tutmaktadır.

1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı, *Adolf Hitler tarafından zorla ve yersiz yere başlatılan bir savaş* (Bkz. Gültner, 1990, s.7) olarak tanımlanmaktadır. Altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı, sayısı tam olarak bilinmemekle beraber kırk milyonu aşkın insanın hayatına mal olmuştur. Ayrıca milyonlarca insan sakatlanmış, iş göremez duruma düşmüş, toplama kamplarında yapılan işkenceler ve soykırımlar nedeniyle milyonlarca insan can vermiştir. *Özel olarak yapılan gaz odalarında acımasızca öldürülen insanların beş ile altı milyon olduğu tahmin edilmektedir* (Bkz. Görlitz, 1990, s.581).

Sander'in de belirttiği gibi Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında savaşa dahil olanlar bakımından bir farklılık görülmektedir. *Birinci Dünya Savaşı kitlelerin savaşıydı.*

*Dr., Öğr.Gör.Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü

Bu milyonlarca insanın savaşkan duruma gelmesi anlamında doğrudur. Ama cepheyle ev yine de birbirinden uzaktı. Siviller yaşam biçimlerinden çok işlerini değiştiriyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda ise herkes savaşın içine girdi ve hedef gözetmeksizin havadan bombardımanın sonucu olarak, cepheyle ev arasındaki ayrım tümüyle ortadan kalktı (Sander, 2001, s.113). İkinci Dünya Savaşı'na sadece askerler değil aynı zamanda sivil halk da dahil edilmiştir, bu nedenden dolayı İkinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin sayısı Birinci Dünya Savaşı'na nazaran çok daha fazladır. Hatta günlük aile yaşamlarını sürdürmeye çalışan insanlar, cephede görev yapan bir askerden daha büyük tehlike altında kalmışlardır.

Heinrich Böll, İkinci Dünya Savaşı'nı eserlerinde konu eden Alman yazarlardandır. Böll, eserlerinde sadece yıkılan şehirler ve caddelerden bahsetmemekte, aksine insanların yok olmaya başlayan umutları ve savaşla birlikte değişen hayatları, ölümü, acıyı, yok oluşu konu etmektedir. İnsanlar o dönemde savaşa sürüklenmiş, savaş sonrasında yıkıntılar içerisinde olan bir dünyada hayatta kalma mücadelesi vermek zorunda bırakılmıştır. Hart'ın da belirttiği gibi *Savaşın nedenlerinden önce sonuçları üzerinde durmak gerekiyor. Savaşın getirdiklerinin farkında olmak, nasıl çıktığının incelenmesi için daha gerçekçi bir yol olabilmektedir* (Hart, 2002, s.13). Savaş sadece o dönemde yaşanan bir felaket değildir, aynı zamanda insanlık adına halen derin izler bırakan bir olay olarak tarihe geçmiştir. Brigitte Esser ve Michael Venhoff *İkinci Dünya Savaşı'nın her zaman bir şekilde insanlık adına bir tehdit olduğunu* (Bkz. Esser–Venhoff, 1994, s.8) ifade etmektedirler. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından insanlar, ölüm karşısında ne kadar savunmasız olduklarını ve insanın kendi kaderini kendisinin belirleyemeyeceğini görmüştür. Çünkü halk savaşa sorulmaksızın dahil edilmiştir.

Nisan 1945 yılında esir hayatından tekrar eve dönen Böll, karşısında tamamen yıkılmış bir Almanya bulmuştur. Yiyecek yemeği, kalacak evleri ve çalışacak işleri olmayan insanların geleceğe dair planlarının hiçbir anlamı bulunmaması ve sadece hayatta kalma çabası, Böll'ü derinden etkilemiş ve yaşanan bu manzarayı aklından silemeyerek eserlerinde konu etmiştir. *Bütün dünyanın ve özellikle de Almanya'nın tamamen yıkılmış olması Böll'ü derinden etkilemiş ve bilinçaltında yer edinmiştir. Sadece yıkılmışlık değil aynı zamanda insanların karşı karşıya kaldıkları ekonomik sıkıntılar da Böll'ü umusuzluğa sürüklemiştir* (Falkenstein, 1996, s.21). Hem çocukluk döneminde hem de gençlik döneminde yaşamak zorunda kaldığı savaş anları, Böll'ün hem hayatını hem de yazarlık hayatını etkisi altına almıştır.

Böll, özellikle savaşın anlamsızlığına ve savaş sonrası hayatın nasıl değişmiş olduğuna dikkat çekmektedir. Yaşanan olumsuzlukları eserlerinde yansıtmaya çalışan Böll, gerçekçilik ilkesine bağlı kalarak eserlerini kaleme almıştır. Bu nedenle, *Böll'ün kısa hikayeleri belge niteliği taşımaktadır. Günlük hayattan kesitler sunan yazar, kahramanlarının alt tabakada yer alan insanlar olması dikkat çekicidir. Bu konuda eleştirilere maruz kalan Böll, yine de tarzını değiştirmeyerek yazarlık hayatına devam etmiştir* (Gall, 1995, s.506). Onun eserlerinde yer alan kahramanlar genellikle savaşın

zorluklarına rağmen ayakta kalmaya çalışan siviller, savaşta yakınını kaybeden insanlar, savaşta yaralanan askerler, elçi görevini üstlenmek zorunda bırakılan askerler, kısaca savaş sona erdikten sonra savaşın etkisini hissetmek zorunda kalan insanlardır. Böll, aynı şekilde seçtiği konu üzerinde de hassasiyet göstermektedir. Güncel konular, insan hayatında dönüm noktası olarak algılanan anlar veya olaylar, Böll'ün işlediği konular arasında yer almaktadır. *Heinrich Böll'ün dört elle sarıldığı 'konu', ya da çeşitlemeler halinde işlediği konular insancıldır: Savaş düşmanlığı, savaş sonrası Almanya'nın ekonomik ve ahlaki problemleri, refah toplumunda başka çehrelere bürünse de süregelen Nazi felsefesi, renkli basının pençesine düşen bireyin trajedisi gibi* (Aytaç, 1995, s.117).

Heinrich Böll'ün "Die Botschaft" ("Elçi") adlı ilk kısa hikayesi daha sonra yayınlanan bütün eserlerini yazmasına öncülük etmiştir. Buna rağmen yazmış olduğu bu ilk kısa hikayesi diğer eserlerinin yanında yazarın en az bahsedilen eseri olarak yer almaktadır. Bu durum hikayenin eleştirmenler tarafından güncel bulunmamasından kaynaklanmaktadır. 1947 yılında ilk defa yayımlanan eser, birlikte aynı cephede savaştığı arkadaşının ölüm haberini, ölen askerin eşine söyleme görevini üstlenmiş bir askeri konu etmektedir. Yazar, eserine okuyuculara yönelttiği bir soru ile başlamıştır. Neden tren yolu üzerinde bazı yerlere istasyon kurma gereği duyulduğunu sorgulayan bu ilk cümle ile yazar, askerin inmek zorunda olduğu istasyonda bir yaşamın olmadığına dikkat çekmektedir. Sadece birkaç siyah evden oluşan, yarı yıkılmış ve bacası tütmeyen fabrikaların bulunduğu, hatta bir kilisenin bile olmadığı bir kasabada insanların neden yaşamaya çalıştığına bir türlü anlam veremeyen yazarın bu sözleri, okuyucuyu bahsedilen askerin neden bu istasyonda inmek istediğini sorgulamaya yöneltmektedir.

Yazar şehrin bu olumsuz tasviri ile aslında savaş sonrasında görmüş olduğu manzarayı yansıtmaya çalışmaktadır. Eserin ilk paragrafında yer alan "sonsuzluk, iğreti, korkunç" kelimeleri hem ilk paragrafta yer aldıklarından hem de tekrarlandıklarından dikkat çekmektedir. Kısa hikayenin diğer bir özelliği ise, çok fazla çevre tasvirinin yapılmasıdır. Bu tasvirler şehrin ne kadar ıssız ve ölü bir şehir olduğunu ve bir zamanlar mutlu bir aile hayatı olan insanların, İkinci Dünya Savaşı ile nasıl değiştiğini gözler önüne sermektedir. Yapılan şehir tasvirlerinden, askerin bu ıssız şehre neden geldiği anlaşılmamaktadır. Ancak kısa hikayenin sonunda askerin geliş nedeni ortaya çıkmaktadır. Savaşın etkileri esere daha sonra yansıtılmaktadır. Hatta son cümle ile yazarın iç dünyası eserde hayat bulmaktadır. *O zaman hayatımın sonuna dek hapis olacağımı anladım* (Böll, Die Botschaft, 1995, s.71). Burada Böll, 1945 sonrası Almanya'nın hatta dünyanın birçok köşesinde binlerce defa yaşanan bir hadiseyi dile getirmektedir.

Eserde karakterize edilen asker aynı zamanda yazarın kendisidir. Asker cephede tanıştığı, ancak hapis yıllarında hayatını kaybeden arkadaşına söz verdiği üzere son hatıralarını teslim etmek için ölen arkadaşının karısının evine gelmiştir. Bu görev, askerin üstlendiği en zor görevlerinden biridir. Öyle ki asker burada olmaktansa ölmeyi tercih etmektedir. Hatta daha da ileriye giderek, savaşta ölen kişileri şanslı olarak nitelendirmektedir. Ancak asker aynı zamanda arkadaşına ölüm anında verdiği sözü de yerine getirmek zorunda hissetmektedir.

Ölen arkadaşının eşi askerden ilk önce tedirgin olur, çünkü asker kadın için bir yabancıdır. İki insan arasında yaşanan güvensizlik, aynı zamanda savaştan sonra insanların birbirlerine karşı takındıkları tutumu gözler önüne sermektedir. Bu da savaşın sadece şehirleri ve caddeleri değil, aynı şekilde insanların güvenlerini ve inançlarını da yıktığını ortaya koymaktadır.

Her an gelecek ölüm haberine hazırlıklı olan kadın, eşinin evlilik yüzüğünü, asker defterini, aylarca göğsünde saklamış ve onlarla avunduğu fotoğrafları teslim aldığında, büyük bir üzüntü yaşar. O anı yaşamak zorunda kalan yazar ise, zor ayakta duran evin yıkılmasını ve kadının evin altında kalıp ölmesini dilemektedir. Çünkü karşı karşıya kalmak zorunda olduğu manzara içini acıtmaktadır ve ölüm en doğru çözüm gibi görünmektedir. Ona göre savaşta ölmek, savaştan sonra yaşamaktan daha iyidir. Böll bu düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: *[...] ve o an gerçekten evin yıkılmasını ve bu çöküşün kadına mezar olmasını diledim* (Böll, Die Botschaft, 1994, s.70).

Eserde, sadece kocasının ölüm haberini öğrenen ve bir kez daha yıkılan bir kadının acıları yer almamakta, ayrıca savaşı cephede yaşamak zorunda kalan ve savaş sonrası evine tekrar dönen çaresiz bir askerin umutsuzlukları da dile getirilmektedir. Bu bakımdan eser, Böll'ün daha sonraki yıllarda kaleme almış olduğu kısa hikayelere bir örnek teşkil etmektedir. Ancak eser sadece bir dönemi yansıttığından dolayı, Böll'ün kısa hikayeleri arasında en az bilinen eseri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Böll'ün "Mein teures Bein" ("Benim Değerli Ayağım") adlı kısa hikayesi ise yazarın bilinen eserlerinden ve yine sadece savaş dönemini yansıtmasına rağmen birçok eleştirmen tarafından incelenen kısa hikayelerinden biridir. Konu, savaş sonrası yaralı ve çalışamaz durumda olan bir adamın devletten daha fazla para talep etmesidir. Karşılıklı konuşmalarla dile getirilen talepler, dönemin en büyük sorunu olarak eserde hayat bulmaktadır. Hem fiziksel hem de psikolojik desteğe ihtiyaç duyan insanlar, kendileri için en doğru çözümün herkesin yardımına koşamayan devletten para alarak, kendi kendilerine yardım etmeye çalışmak olduğunu düşünmeketdir.

Böll'ün "Die Botschaft" adlı eserinde mekan ıssız, yıkılmış ve terk edilmiş görünen bir şehirken, "Mein teures Bein" adlı eserde sosyal kurumdur. Sol ayağı savaşta kesilmek zorunda kalınan bir savaş gazisi, kurumun elçisi olan görevliden daha yüklü bir aylık talep etmekte, ancak isteği her zaman reddedilmektedir. Gazi, kesilen ayağının çok değerli bir ayak olduğunu ve savaşta birçok önemli insanın hayatını kurtardığını belirmektedir. Bu anlatılanları dikkate almak istemeyen görevli ise, gaziyi zamanını çalmakla suçlamakta ve isteğini kabul edilemez olarak nitelendirmektedir.

Görevliyi konuşmaları ve kurtarmış olduğu önemli kişilerin isimlerini vererek, bacağının kesilmesine neden olan olayı anlatarak ikna etmeye çalışan yaralı en sonunda inanmadığı bir savaşta vücudunun zarar gördüğünü ve bunun da karşılığında talep ettiği meblağın devlet tarafından kendisine ödenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak görevlinin tutumundan rahatsız olan yaralı, kendisine hiç olumlu tepki vermeyen görevlinin acımasızlığı karşısında artık ne diyeceğini bilmemekte ve daha fazla

konuşmadan devlet dairesini terk etmektedir.

Askerin son cümlesi ise, "Die Botschaft" adlı eserde yer alan cümleleri hatırlatır niteliktedir. Asker savaşta ölmediğine ve özürlü olarak bu hayatı yaşamak zorunda kaldığına isyan etmekte ve ölümün daha onurlu olduğunu dile getirmektedir. Çünkü ölüler, isimleriyle anılmaktadır, ancak eve dönen yaralı askerler, daha fazla aylık alabilmek için görevlilerle her an tartışmak zorunda kalmaktaydılar.

Her iki eserde de Heinrich Böll, savaş sonrasında evine dönen ve tamamen değişen hayatlarına devam etmek zorunda kalan insanları anlatmaktadır. Bunu yaparken de özellikle çevrenin yıkıntı olduğuna ve insanların da aynı şehir, bina ve caddeler gibi yıkılmış olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanların iç dünyalarını ve yaşamak zorunda kaldıkları çevreyi olduğu gibi yansıtmak Böll'ün yazarlık hayatı için büyük bir önem teşkil etmektedir. *Heinrich Böll, savaş gerçeğini yaşamış bir yazar olarak edebiyat sanatını, gençlere, savaşı yaşamamış kuşaklara anlatmak için adeta görevli sayan bir Alman romancıdır* (Aytaç, 1991, s.75). Eserleriyle dönemin insanlarına yardım etmek, karşı karşıya kaldıkları sorunları dile getirerek insanlara yol göstermek, insanlara destek olmak, Böll için vazgeçilmez unsurlardan bir kaçıdır. Bu nedenle yazar, eserlerinde özellikle savaş, şiddet ve ölüm konularını seçmiştir.

KAYNAKÇA

Aytaç, Gürsel (1991). **Edebiyat Yazıları II**. Ankara: Gündoğan, 1991.

Aytaç, Gürsel (1995). **Edebiyat Yazıları III**. Ankara: Gündoğan.

Böll, Heinrich (1995). **Wanderer, kommst du nach Spa… - Erzählungen**. München: Deutscher Taschenbuch.

Esser, Brigitte – Venhoff, Michael (1994). **Chronik des Zweiten Weltkrieges**. München: Chronik.

Falkenstein, Henning (1996). **Köpfe des 20. Jahrhunderts**. Berlin: Morgenbuch, Band 105.

Gall, Lothar (1995). **Die grossen Deutschen unserer Epoche**,Berlin: Propyläen.

Görlitz, Walter (1990). **Der Zweite Weltkrieg / 1939-1945**. Stuttgart: Steingrüben.

Gültner, Rudolf (1990). **So kam der grosse Krieg**. Recklinghausen: Georg Bitter.

Hart, Liddell (2002), **II. Dünya Savaşı Tarihi I**. Çeviren: Kerim Bağrıaçık. Dördüncü Baskı, Cilt I, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat.

Sander, Oral (2001). **Siyasi Tarih 1918-1994**. Dokuzuncu Baskı, Cilt II Ankara: İmge Kitabevi.

Özet

ALMAN YAZAR HEİNRİCH BÖLL'ÜN KISA HİKAYELERİNDE II. DÜNYA SAVAŞI'NIN İZLERİ

Özet

Alman yazar Heinrich Böll, İkinci Dünya Savaşı'nı ele almakta ve kısa hikayelerinde özellikle insanların savaş sonrasında karşı karşıya kaldıkları sorunlar üzerinde durmaktadır. Özel hayatında İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamak zorunda kalan Heinrich Böll, savaş sonrasında insanların hayatlarının nasıl değiştiğini çok iyi bilmekte ve eserlerinde işlemektedir. Böll, kısa hikayelerinde özellikle zor durumda olan insanları konu etmektedir. Savaş, her kesimden insanın hayatını olumsuz yönde değiştirmiştir. Ancak Böll, yaşlı insanlar ve çocukların yaşam mücadelesinde en çok etkilen kesim olduğunu eserlerinde ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada amaç, metne dayalı yöntem ile İkinci Dünya Savaşı'nın, Heinrich Böll'ün "Die Botschaft" ile "Mein teures Bein" adlı kısa hikayelerinde nasıl izler bıraktığını göstermeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Heinrich Böll, İkinci Dünya Savaşı, Kısa Hikayeler, "Die Botschaft", "Mein teures Bein"

TRACES OF THE SECOND WORLD WAR, THE GERMAN AUTHOR HEINRICH BÖLL'ÜN SHORT STORIES

Abstract

German author Heinrich Böll narrates the Second World War in his short stories and expresses the problems which people have to face after the war. As he experienced the war, Böll deeply understands how lives changed after the war. Böll, writes about people in desperate situation. The war changed lives of people from each social class negatively. However, Böll underlines the fact that it were children and elderly who were affected severely by the war.

The aim of this paper is to display how the traces of war are reflected in Heinrich Böll's "Die Botschaft" and "Mein teures Bein".

Keywords: Heinrich Böll, the Second World War, Short Story, "Die Botschaft", "Mein teures Bein"